

Lietuvos etnografiniai regionai ir miestas: kultūrinio vientisumo konstravimas

Aušra TELEIŠĖ
Lietuvos istorijos institutas

Pagrindinės sąvokos: *Lietuva, regionas, etnografinis regionas, etnografinis žemėlapis, miestas.*

Įvadas

Akademikų ir visuomenės akiratyje iki šiol išlieka aktualūs tradicijos (liaudies kultūros) bei Lietuvos etnografinių regionų tyrinėjimai ir jų populiarinimas (2013 m. buvo paskelbti Lietuvos tarmių metais, 2015 m. – Lietuvos etnografinių regionų metais, 2017 m. – tautinio kostiumo metais, 2019 m. – Žemaitijos metais). Lietuvoje taip pat populiarėja antropologiniai miestų ir miestiskumo tyrimai, analizuojamos temos ir keliamos problemos tampa vis įvairesnės. Nemaža dalis Lietuvos etnologų ir antropologų darbų, nagrinėjančių miesto problematiką, vienaip ar kitaip yra susiję su liaudiška kultūra. Šiuose darbuose dažniausiai mėginama atskleisti kaimo (liaudiškos kultūros) ir miesto santykį. Pastebima, kad miestas ir miestietiškas gyvenimo būdas keičia liaudiškos kultūros bruožus juos integruodamas (Zabielienė 2003; 2014; Vaicekuskas 2009; Aleknaitė 2014a; 2014b), suvienodindamas (Šidiškienė 2008; Paukštytė-Šaknienė 2003; Šaknys 2005) ar nustelbdamas (Račiūnaitė-Paužolienė 2004; 2009; Daukšas 2004).

Nors Lietuvos etnologų ir antropologų darbuose, nagrinėjančiuose miesto ir miestiskumo problematiką, išryškėja tam tikri socialiniai ir kultūriniai skirtumai tarp miesto ir kaimo kultūrų, tačiau Lietuvos etnografinių regionų santykis su miestu iki šiol nėra tikslingai nagrinėjamas. Verta atkreipti dėmesį, jog, analizuojant liaudišką kultūrą mieste, pastebima atskirų etnografinių regionų tam tikrų kultūrinių bruožų raiška (Šidiškienė 2008; Paukštytė-Šaknienė 2003). Vis dėlto, atsižvelgiant į esamą miesto antropologijos (Lietuvoje taip pat vartojamas *miesto etnologijos* terminas) tyrimų tematiką ir problematiką, Lietuvoje galima iškelti klausimą: koks yra miesto ir etnografinio regiono santykis, ar miestas gali reprezentuoti ir būti tam tikro etnografinio regiono dalis?

Šiame straipsnyje siekiama išsiaiškinti, kodėl miestas (ne)gali būti priskiriamas tam tikram etnografiniam regionui ir visiškai reprezentuoti to etnografinio regiono, kurio ribose jis yra, tapatumą. Šiam tikslui pasiekti iškeliama uždaviniai: atskleis-

ti antropologinę regiono sampratą ir Lietuvos etnografinių regionų bruožus bei etnografinių regionų sukonstravimo specifiką; išsiaiškinti, kokia yra miesto, kaip kultūrinio ir socialinio darinio, esmė, kas yra būdinga miestui.

Lietuvos etnografinio regiono ir miesto santykio klausimas šiame straipsnyje analizuojamas remiantis dviem antropologinių, sociologinių ir etnologinių darbų grupėmis. Pirmąją grupę sudaro klasikiniai teoriniai miesto antropologijos ir sociologijos darbai (Spengler 1928; Simmel 1969; Durkheim 1984; Tonnies 2001; Wirth 1938; Mumford 1937; Redfield 1947; Redfield, Singer 1954). Nors galima surasti ne vieną antropologinę miesto teoriją: miestas kaip mozaika (Park 1952; Wirth 1938), kaip kontekstas (Press 1975; Moore 1975), kaip procesas (Brenner, Madden, Wachsmuth 2011; McFarlane 2011; Brenner, Schmid 2015; Walker 2015) ir kt., kuria siekiama atskleisti miesto specifiką, tačiau būtent klasikiniuose darbuose, skirtuose miesto problematikai tyrinėti, miestas atskleidžiamas per kaimo ir miesto socialinių bei kultūrinių bruožų lyginimą, mėginama konceptualiai apibrėžti miestą, išryškinant bruožus, kurie nėra būdingi kaimui. Antrąją darbų grupę sudaro Lietuvos etnologų (Savoniakaitė 2007; Liubinienė 2006) ir užsienio antropologų (Bourdieu 1991; Schröder 2007; Schippers 2009) darbai, nagrinėjantys regiono antropologinę sampratą, taip pat darbai, atskleidžiantys Lietuvos etnografinių regionų sukonstravimo specifiką (Merkienė 2007; 2006; Tumėnas 2015; Savoniakaitė 2007) ir bruožus, kuriais remiantis jie yra išskiriami (Kalnius 2002; 2010; Tumėnas 2007; 2015; Šaknys 2012; Pabrėža 2015; Ragauskaitė 2010; 2012a; 2012b; 2015; 2016). Straipsnyje remiamasi Lietuvos etnografiniais ir tarmių žemėlapiiais, papildančiais ir iliustruojančiais lietuvių etnologų darbuose pateikiamus etnografinių regionų sukonstravimo principus.

Antropologinė regiono samprata

Regiono terminas dažniausiai siejamas su geografija, geopolitika ar administraciniais dariniais. *Tarptautinių žodžių žodyne* regionas apibrėžiamas kaip didelis savitas teritorinis vienetas (gamtinis, politinis, ekonominis) (*Tarptautinių žodžių žodynas* 2013, 698). Antropologijoje regionas taip pat, anot Vidos Savoniakaitės, gali būti suvokiamas kaip geografinė sąvoka, istoriškai susiformavęs darinys, kitęs priklausomai nuo politinių ir ekonominių sąlygų, bei kaip erdvė, turinti daug įvairių reiškinių ir formuojama ten gyvenančių žmonių patirtimis ir atsiminimais (Savoniakaitė 2007, 22). Taigi, regionas gali būti traktuojamas kaip aiškiai apibrėžta teritorija, bet taip pat kaip simbolinė vieta. Kitaip tariant, kaip Neringa Liubinienė pastebi, regionas, kaip antropologinė sąvoka, neturi tikslaus ir konceptualaus apibrėžimo (Liubinienė 2006, 40). Ir nors regionas neturi tvirto antropologinio apibrėžimo, tačiau „vienas aspektas yra aiškus – regionas turi tapatumą“ (Čepaitienė 2006, 30). Jeigu regionas turi tapatybę – vadinasi, ji yra konstruojama. Taigi, kyla klausimas, kokios savybės ir bruožai išreiškia jo savitumą, kaip braižomos regiono ribos.

Regionų ribų braižymas – tai įvairių aspektų, kurie laikomi vienodai reikšmingais, sujungimas į tam tikras grupes. Konstruojant regioną išskiriami du pagrindiniai kriterijai: 1) sąmoningas savęs priskyrimas tam tikrai teritorijai, kai yra pripažįstamos reikšmės ir ženklai, kurių pagrindu formuojama priklausomybė (B o u r d i e u 1991, 220–222), bei, anot Ingo W. Schroder'io, kai teritorija prasmę ir reikšmę įgyja iš joje gyvenančių žmonių, kurie ryši su vieta sukuria per teritorijoje suformuotą specifinę socialinę aplinką (S c h r o d e r 2007, 86); 2) išorinis regiono konstravimas – tai visų pirma teritorijos, suformuotos istorinių, politinių ir ekonominių veiksnių, aiškus apibrėžimas (Ibid., 86) bei antropologų ir sociologų surinktų elementų (ženklų, emblemų ir t. t.) visuma, kuri atskleidžia panašumus ir formuoja kriterijus, pagal kuriuos apibrėžiamas regionas (B o u r d i e u 1991, 220–222). Apskritai regiono konstravimas – tai suinteresuotų grupių produktas (L i u b i n i e n ė 2006, 44), požiūrių į jį sintezė (S a v o n i a k a i t ė 2015, 39).

Kadangi regionas gali būti suvokiamas tik kaip tam tikrų grupių (akademinės bendruomenės, politikų etc.) ir jų požiūrio į regioną konstruktas, regiono samprata antropologijoje, kaip pastebi Vytautas Tumėnas, įgyja instrumentinę reikšmę, nes ja vadovaujantis klasifikuojama, diferencijuojama, išskiriami prioritetai (T u m ė n a s 2007, 126), sisteminami etnografiniai duomenys (T u m ė n a s 2007, 148). Regionas, kaip etnografinės medžiagos klasifikavimo būdas, yra suvokiamas lyg tarpinė erdvinė kategorija, leidžianti grupuoti ir sujungti mažesnius specifinius vienetų didesnėje visumoje, tokiu būdu vienus reiškinius susiejant, o kitus atskiriant (S c h i p p e r s 2009, 107). Dėl tokio regiono conceptualizavimo pobūdžio regionas neretai tampa išorinio konstravimo rezultatu, vizualizuojamu žemėlapyje.

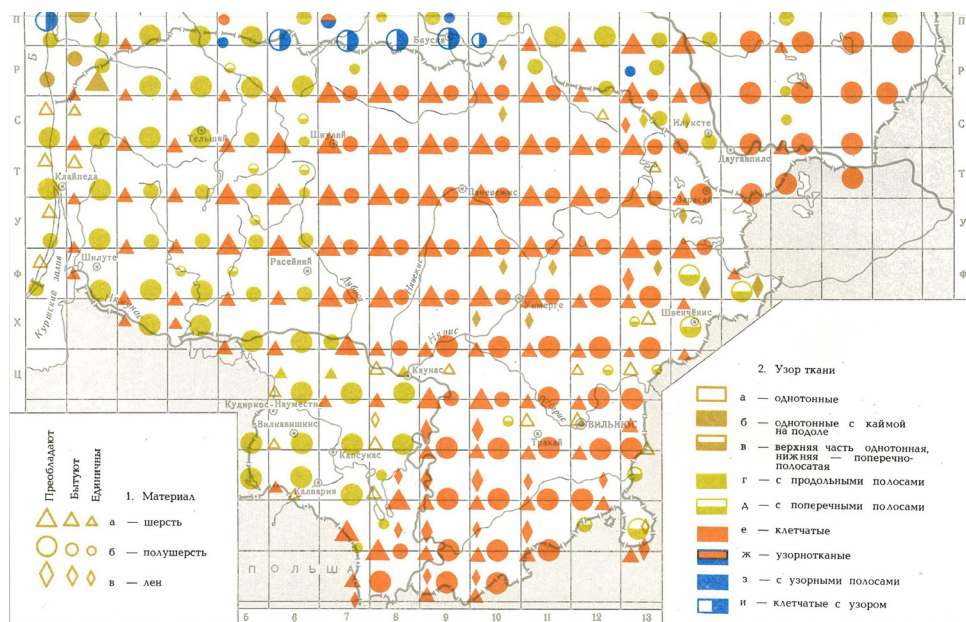
Nuo etnografinio žemėlapio iki etnografinio regiono ir *vice versa*

Etnografinis regionas – tai etnografinio žemėlapio sudedamoji dalis. George'as P. Murdock'as, vienas pirmųjų etnografinio žemėlapio sudarytojų, teigia, jog etnografinis žemėlapis – tai atskirų visuomenių, apie kurias surinkta pakankamai etnografinių duomenų, sujungimas į didesnes grupes bei skirtingų visuomenių tarpusavio lyginimas – skirtumų ir panašumų paieška (M u r d o c k 1967, 1–2). Išorinis etnografinio žemėlapio konstravimo aspektas, kaip erdvės organizavimo metodas, būdingas klasikiniams etnografiniams žemėlapiams, kurie buvo sudaromi erdvę suvokiant kaip neutralų tinklėlį, kuriam priskiriami kultūriniai skirtumai, istorinė atmintis ir socialinė organizacija (G u p t a, F e r g u s o n 1992, 7). Kitaip tariant, etnografinis žemėlapis – tai kultūrinių ir socialinių reiškinių klasifikavimo priemonė, formuojanti tam tikros teritorijos suvokimą per jos padalijimą į kultūrinius junginius – regionus.

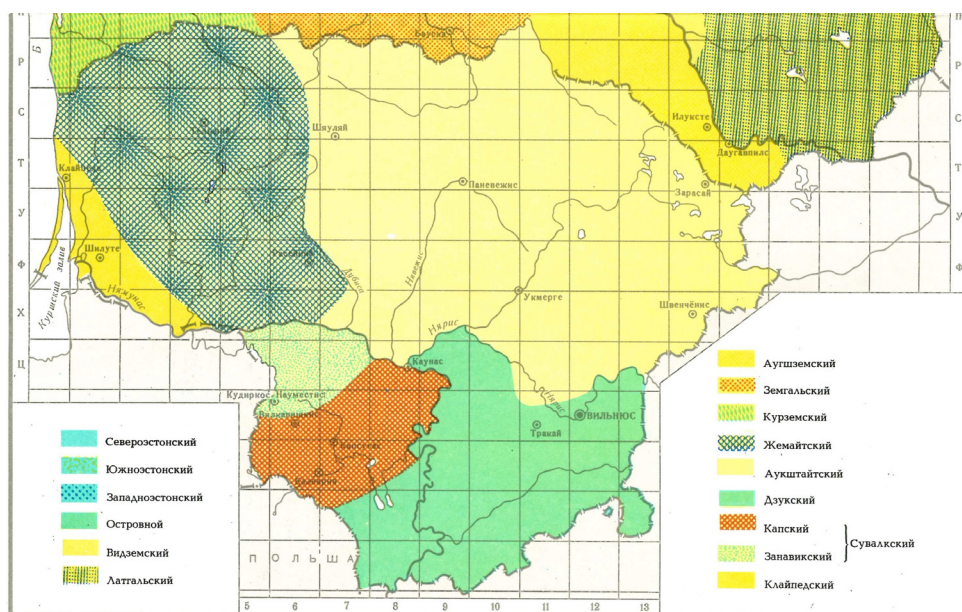
Lietuvos etnografinis žemėlapis konstruotas kaip atskirų etnografinių regionų visuma, todėl svarbu išsiaiškinti principus, kuriais remiantis braižomos Lietuvos etnografinių regionų ribos. Etnografinio regiono kūrimą galima sieti su lokalinės kultūros tyrimais Lietuvos etnologijoje, nes, kaip Irena Regina Merkienė paste-

bi, lokalinė kultūra „visada siejasi su tam tikra sutartine teritorija“ (M e r k i e n ė 2007, 40), o pačiuose lokaliniuose tyrimuose svarbu ne pasirinktos teritorijos dydis, bet tiriamą problemą, temą ir metodiką (M e r k i e n ė 2006, 54), kurios taip pat naudojamos regionams tyrinėti, todėl lokaliniai tyrimai tampa integruota platesnių teritorijų tyrimų dalimi (Ibid., 59). Kitaip tariant, etnografinio regiono konstravimo procese svarbus vaidmuo tenka geografiniam kontekstui. Anot Merkienės, geografinės ribos gali būti plečiamos tol, kol išlaikomi analogiški kultūriniai reiškiniai ir ekonominiai, politiniai, administraciniai teritorijos ryšiai (M e r k i e n ė 2007, 46). Tokiu būdu reikšmingas tampa centro ir periferijos ryšys, t. y. Lietuvos etnografiniai regionai buvo konstruojami laikantis principo, kai plečiamasi nuo tipiško teritoriškai apibrėžto „centro“ ar namų tradicijos link periferijos ar į platesnes teritorijas, ieškant regiono savitumo (T u m ė n a s 2015, 57; S a v o n i a k a i t ė 2007, 23), kurio pagrindą sudaro kultūrinių elementų (gyvenimo būdas, vietiniai verslai, amatai, tautodailė ir kt.) visuma (atskirų mažesnių lokalinių vietovių, kurios tarpusavyje susietos ekonominiais ir kultūriniais saitais) (M e r k i e n ė 2006, 55). Etnografinis regionas – tai išoriškai sukonstruotas kultūrinis vientisumas, pasireiškiantis tam tikroje teritorijoje. Jo ribos nubrėžiamos ten, kur nebefiksuojami vienijantys panašumai. Toks regionų konstravimo principas suponuoja, kad visai teritorijai būdingi tam tikri kultūriniai ir socialiniai bruožai bei reiškiniai.

Kultūrinio vientisumo principą atskleidžia ir iliustruoja istorinis-etnografinis Baltijos atlasas (*Историко-этнографический...* 1986), kuriame Lietuvos etnografiniai regionai sukonstruoti remiantis vyrų ir moterų tradicinių drabužių bruožais ir jų pasiskirstymu teritorijoje. Žemėlapiuose atskiri aprangos bruožai (naudojamos medžiagos, spalvų deriniai, prijuosčių tipai ir kt.) žymimi įvairiais „taškais“, nenubrėžiant aiškių ribų (žr. 1 pav.): vieni reiškiniai gali būti būdingi visai teritorijai, kiti lokalizuoti tam tikrose vietose, treči – pavieniai. Tokiu būdu pažymimas etnografinės medžiagos sudėtingumas ir neapibrėžtumas. Žemėlapiai, kuriuose pateikiamas Lietuvos teritorijos suskirstymas į regionus, pasižymi užbaigtumu ir griežtumu, nes teritorijos padalijimas nužymimas aiškiomis ribomis-linijomis, vientisu žymėjimu (visa regionui priskiriama teritorija užtušuojama) bei įvardijimu (tam tikrai teritorijai suteikiamas „vardas“) (žr. 2 pav.). Etnografinių žemėlapių įvairovė atskleidžia, kaip iš specifinių, lokalizuotų vietų ir jose paplitusių kultūrinių reiškinių (įvairios ir sudėtingos etnografinės medžiagos) sukonstruojamas kultūrinis vientisumas, būdingas tam tikram etnografiniam regionui. Tokiu atveju vieni kultūriniai reiškiniai pranyksta, o kiti tampa pagrindu braižant etnografinio regiono ribas. Būtent žemėlapyje griežtai nubrėžta linija, žyminti regiono ribą, yra įvairios etnografinės medžiagos atskyrimas ir sujungimas bei erdvės klasifikavimo būdas.

1 pav. Sijonų ir sarafanų audinio raštai ir medžiagiškumas XIX a. vid.

2 pav. Lietuvos etnografinis žemėlapis, sudarytas pagal moteriškų tradicinių drabužių paplitimą XIX a. vid.

Lietuvos etnografiniai regionai – daugiadisciplinis konstruktas

Etnografiškai pagrįstų regionų konstravimas yra siekis sukurti teoriją, paremtą daugiadiscipliniais tyrinėjimais ir lyginamaisiais regionų vaizdais (A p p a d u - r a i 1986, 361). Kitaip tariant, etnografiniai regionai sukonstruojami ne tik atsižvelgiant į kultūrinius rinkinius, bet ir įtraukiant kitus, Lietuvos atveju – istorinius ir kalbinius aspektus. Skirtingo disciplininio pobūdžio informacija etnografinio regiono konstravimo procese įgyja atitinkamų funkcijų.

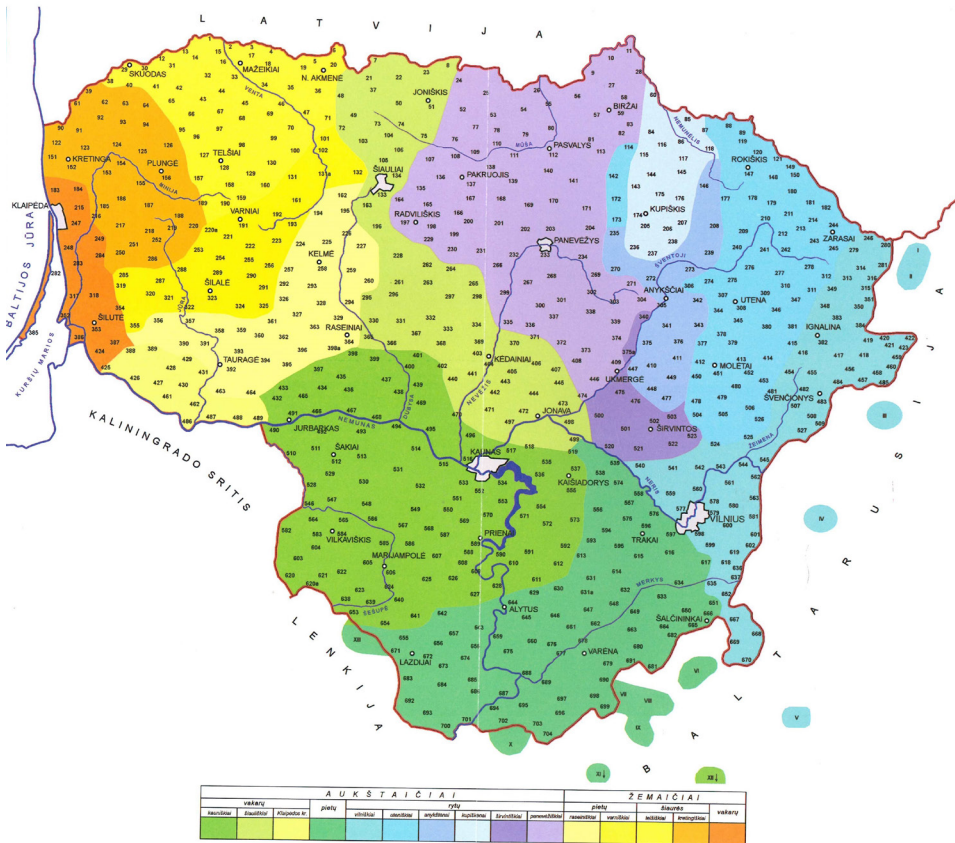
Konstruojant Lietuvos etnografinius regionus, kultūrinis tęstinumas, t. y. ilgas kultūrinis ir istorinis vystymasis, kurio metu suformuojama teritorija, turinti tam tikrus kultūrinius bruožus, gyventojų regioninę savimonę ir teritorinę organizaciją (R a g a u s k a i t ė 2012, 80), laikomas vienu svarbiausių bruožų. Apskritai, pastebima, jog etnografinis regionas – tai istoriškai susiformavusi tradicinės kultūros sritis (M e r k i e n ė 2006, 54; K a l n i u s 2010). Vis dėlto istorinio pobūdžio informacija dažniausiai siejama su tam tikro regiono „vardo“ kilme, geografinių ribų raida ir formavimusi (T u m ė n a s 2007; T u m ė n a s 2015; Z i n k e v i - č i u s 1968; *Etninės kultūros globos taryba*), atkreipiant dėmesį, kad šiuolaikinis etnografinių regionų suvokimas pradėjo formotis tik XIX a. pab. – XX a. pr. (Š a k n y s 2015, 44). Siekdamas pagrįsti istorinę etnografinių regionų kilmę Tumėnas siūlo vartoti *žemės* terminą vietoj *regiono* (T u m ė n a s 2007; 2015). Konstruojant etnografinį regioną, istorinės žinios apie regionus įgauna instrumentinę funkciją, kuria siekiama įteisinti tam tikro regiono pavadinimą ir teritorijos su jai būdingais kultūriniais reiškiniais susiformavimą.

Vis dėlto, kaip Tumėnas pastebi, nėra aiški Lietuvos regionų kilmė, istorinė raida ar turinys (T u m ė n a s 2007, 127), dėl to jų ribos braižomos ir perbraižomos remiantis etnografinė medžiaga apie liaudies kultūrą: materialine, nematerialine ir menine tradicija, jos rinkiniais, Petras Kalnius naudojami ir egzistuojančiais stereotipiniais įvaizdžiais (K a l n i u s 2002). Kadangi skirtingi Lietuvos etnografiniai žemėlapiai sukonstruojami remiantis įvairiais kultūriniais reiškiniais ir jų kombinacijomis (pirmieji etnografiniai Lietuvos žemėlapiai sudaryti tautinio kostiumo, tarmių, tautodailės ir kt. duomenų apibendrinimo pagrindu (1939 m. Antano Tamošaičio), vėliau skirstyta pagal liaudies architektūrą (6 deš. Klemensas Čerbulėnas), tautinio kostiumo bruožus ir sklaidą (6 deš. Mikalina Glemžaitė-Dulaitienė), 8 deš. žemėlapis sujungė tautinio kostiumo, architektūros bruožus, žemdirbystės ir ūkinės veiklos ypatybes (Saulvedžis Cimermanis ir Vitalis Mor kūnas, Vida Kulikauskienė, Marija Miliuvienė), 9 deš. – liaudies baldų puošybos pagrindu (Alfonsas Keturka) (T u m ė n a s 2015; T u m ė n a s 2007; Š a k n y s 2012), skirtinguose etnografiniuose žemėlapuose regionų ribos nesutampa. Ribų nesutapimas matomas istoriniame-etnografiniame Pabaltijo atlase pateikiamuose etnografiniuose žemėlapuose, pvz., su istorinėmis etnografinių regionų ribomis beveik sutampa tradiciniai vyrų drabužių paplitimo arealai, bet moterų tradicinių drabužių pasiskirstymas Lietuvos teritoriją dalija į šešis regionus (*Историко-этнографический...* 1986).

Dėl skirtingų kultūrinių bruožų nevienodo paplitimo svarbiausiu kriterijumi, leidžiančiu identifikuoti etnografinį regioną bei braižyti jo ribas, yra laikoma kalba arba tarmė: „tarmės – vienas iš etnografinių regionų kertinių akmenų“ (P a b r e ž a 2015). Lyginant naujausią 2003 m. Lietuvos etnografinių regionų žemėlapi, sudarytą Danieliaus Pivoriūno ir Žilvyčio Šaknio (*Lietuvos etninė...* 2003) (žr. 3 pav.), su dabartiniu tarmių žemėlapiu (*XXI a. pradžios...* 2014) (žr. 4 pav.), galima pastebėti, jog etnografinių regionų teritorijos ribos braižomos atsižvelgiant į tarmių ir potarmių paplitimo arealus. Tai reiškia, kad aukštaičių ir žemaičių tarmių potarmių ribos etnografiniame žemėlapyje apima Dzūkiją – pietų aukštaičių tarmės paplitimo arealas, Suvalkiją – vakarų aukštaičių (labiau kauniečių potarmės) teritoriją, Aukštaitiją – rytų ir vakarų šiauliškių aukštaičių tarmės teritoriją, Žemaitiją – pietų ir šiaurės žemaičių tarmės arealą, Mažąją Lietuvą – vakarų žemaičių ir vakarų Klaipėdos krašto aukštaičių tarmių paplitimo regionus. Ganėtina tikslus etnografinių regionų ir tarmių bei jų potarmių ribų atitikimas, pereinamųjų zonų nebuvimas leidžia daryti prielaidą, kad kuriant naujausią Lietuvos etnografinį žemėlapi svarbiu atskirų regionų sukonstravimo aspektu bei ribų braižymo pagrindu laikyta tarmė.

3 pav. 2003 m. Danieliaus Pivoriūno ir Žilvyčio Šaknio sudarytas Lietuvos etnografinių regionų žemėlapis

4 pav. Dabartinis tarmių žemėlapis

Nors Tumėnas pastebi, jog į Lietuvos etnografinių regionų konstravimą įsitraukia ne tik akademikai, bet ir visuomenininkai bei „plačioji visuomenė“ (Tumėnas 2007, 131), vis dėlto galima matyti, kad konstruojant Lietuvos etnografinius regionus ryškiausiu kriterijumi tampa skirtingų disciplinų ir tyrimų tarpusavio derinimas. Taigi, apibendrinant skirtingo pobūdžio informaciją (etnografinė medžiaga, istoriniai duomenys ir kalbiniai aspektai), išoriškai sukonstruojamos aiškiai apibrėžtos teritorijos, kurios suvokiamos kaip tam tikra sritis, pasižyminti kultūrinio vientisumu.

Etnografinis regionas kaip teritorinis administracinis vienetas

Lietuvos etnografiniai regionai konstruojami ir suprantami ne tik kaip kultūrinio vientisumo pasižyminti teritorija, bet ir kaip administraciniai dariniai. Šį požiūrį į etnografinius regionus formuoja Etninės kultūros globos tarybos veikla bei Almos Ragauskaitės pateiktas, jos žodžiais tariant, „Lietuvos etnokultūrinis regionavimas“ (Ragauskaitė 2016), kurio metodologinį pagrindą sudaro

geografinių ir antropologinių metodų derinimas (R a g a u s k a i t ė 2010; 2012a; 2012b; 2015; 2016). Lietuvos etnografiniai regionai kaip funkciniai ir organizaciniai vienetai atsiskleidžia per skirtingus aspektus: įstatymus, diskusijas ir centrų išskyrimą.

Ragauskaitė, braižydama etnografinių regionų ribas, vadovaujasi centro ir periferijos principu, tačiau ji regiono centrą nustato ne pagal ryškiausiai besireiškiančius tradicinius (liaudiškus) kultūrinius reiškinius ir bruožus, o akcentuoja daugiafunkciškumą ir organizuotumą. Ragauskaitės pateiktas etnografinio regiono centras yra vieta, kuri istoriškai susiformavo ar kuriuo nors laikotarpiu buvo laikoma funkciniu administraciniu ar religiniu vienetu, šiuo metu toje vietoje yra daugiausia tam tikro etnografinio regiono tapatybę akivaizdžiai ir emblemiškai deklaruojančių įmonių ir įstaigų pavadinimų, renginių ir jų dalyvių (R a g a u s k a i t ė 2016). Dėl tokio etnografinio regiono branduolio konstravimo centrais tampa atitinkamame regione esantys didesnieji miestai, pvz., Dzūkijos svarbiausi centrai – Alytus ir Varėna, Aukštaitijos – Utena ir Panevėžys etc. (R a g a u s k a i t ė 2016). Svarbu atkreipti dėmesį, jog pagal šią etnografinių regionų centrų išskyrimo sistemą autorė suformuoja 4-ų lygmenų hierarchiją (tarpreregioniniai, regioniniai, subregioniniai ir lokaliniai centrai), kurioje išryškėja ir subregionų ribos (R a g a u s k a i t ė 2015; 2016). Tai reiškia, kad funkciniu ir organizaciniu (administraciniu) požiūriu etnografinis regionas matomas ne kaip vientisas kultūrinis arealas, bet kaip atskirų teritorijų su joms priklausančiais regioniniais ir subregioniniais centrais visuma.

Administracinių etnografinių regionų pobūdį įtvirtina Lietuvos Respublikoje išleisti teisės aktai. Pirmiausia įstatymuose pateikiamas etnografinio regiono apibrėžimas: „istoriškai susiformavusi teritorijos dalis, kurioje išlaikyta savita tarmė, tradicijos ir papročiai, integruotas baltų genčių palikimas“ (*Lietuvos Respublikos...* 1999). Vadovaujantis šiuo apibrėžimu pristatomi, kitaip tariant – įteisinami, penki etnografiniai regionai (Žemaitija, Aukštaitija, Suvalkija, Dzūkija ir Mažoji Lietuva). Kiekviename iš jų veikia regioninės tarybos padaliniai – etnografiniam regionui atstovaujanti „valdžia“. Tokiu būdu iš teritorijos, kurią jungia kultūrinis vientisumas, etnografinis regionas tampa administraciniu ir funkciniu vienetu, turinčiu savo atstovus, įsikūrusius tam tikro regiono sostinė vadinamuose miestuose, pvz., Dzūkijos – Alytus, Suvalkijos – Marijampolė ir t. t. „Valdžia“ atlieka patariamąją ir ekspertinę funkciją sprendžiant „strateginius etninės kultūros globos, plėtros ir politikos klausimus“ (*Bendrieji regioninių...* 2018) ir užtikrinant „Tarybos priimtų sprendimų įgyvendinimą regione“ (*Bendrieji regioninių...* 2018). Etnografinio regiono, kaip administracinio vieneto, suvokimą sustiprina Lietuvos heraldikos komisijos patvirtinti atskirų etnografinių regionų herbai ir vėliavos (Žemaitijos – 1994 m., Dzūkijos – 2003 m., Aukštaitijos – 2005 m., Suvalkijos – 2015 m., Mažoji Lietuva turi ją reprezentuojančią vėliavą, tačiau ji oficialiai nėra patvirtinta (žr. *Etninė kultūros globos taryba*, <http://www.ekgt.lt/>)). Tokiu būdu oficialiai įteisinami simboliai, su kuriais gali tapatintis regionų gyventojai. Apskritai, diskusijose, publikuotose Etninės kultūros globos tarybos informaciniame leidinyje, siekia-

ma įrodyti, jog etnokultūros pagrindu sukonstruoti regionai turi įgyti administracinę funkciją bei galimybę formuoti regioninę politiką (K o n d r a t i e n ė 2003; K a v a l i a u s k a s 2003). Taigi, Lietuvos etnografiniai regionai įgauna administracinį pobūdį: išskiriami funkciniai ir organizaciniai centrai – miestai, suteikiama politinė legitimacija, t. y. patvirtinama heraldika ir suformuojama „valdžia“.

Pagrindiniai miesto bruožai

Apžvelgus etnografinio regiono sampratą, jo konstravimo specifiką ir turinį, pagrįstai galima kelti klausimą, ar miestas turi tą patį kultūrinį etnografinį tapatumą kaip ir etnografinis regionas, kuriame jis yra. Verta pažymėti, jog miestai nėra etnografinių tyrimų vieta, kurioje renkama medžiaga apie liaudies kultūrą, pavyzdžiui, rengiant „papročių atlasą“¹ tyrimai nebuvo atlikti miestuose. Galbūt tokia situacija susidarė, nes miesto tyrinėjimai Lietuvos etnologijoje yra gan naujas reiškinys, atsiradęs tik XX a. 7 deš. ir ilgą laiką sietas su naujo socialinio sluoksnio – darbininko – kasdienybe, socialiniais ryšiais ir materialine aplinka (D a n i l i a u s k a s 1970; 1978; K a l n i u s 1975; M e r k i e n ė 1965a; 1965b; 1966a; 1966b; 1966c; 1967)? Vis dėlto šiame straipsnyje akcentuojamas ne etnografinių miesto tyrimų trūkumas Lietuvos etnologijoje, bet klausimas, koks yra miesto kaip kultūrinio, socialinio darinio savitumas.

Klasikiniuose miesto antropologijos ir sociologijos darbuose miestas pateikiamas kaip vieta, kurioje esantis gyvenimo būdas ir kultūra radikaliai skiriasi nuo kaimo. Miesto ir kaimo visuomenių ir jų socialinės organizacijos skirtingumą pirmieji nusakė Ferdinand’as Tonnies’as ir Emile’is Durkheim’as. Abu sociologai kaimo bendruomenės esminiu bruožu laiko bendrumą, kuris, anot Durkheim’o, atsiranda iš jungiančio panašumo, t. y. žmonių, turinčių bendrą sąmonę ir užsimaančių panašia veikla (ritualai, papročiai, tikėjimai ir t. t.) (D u r k h e i m 1984, 129–130). Kaimo bendruomenė yra nedidelio masto, artimais ryšiais susijusi, išlaikanti papročius ir tradicijas, joje vyrauja žmonių vienybė, kaimynystė, o menas ir religija yra kasdienybės dalis (T o n n i e s 2001, 22–51). Miestą tiek Tonnies’as, tiek Durkheim’as apibrėžia kaip kaimo priešingybę, kurio esminiai bruožai yra gyventojų tankumas ir įvairovė. Būtent mieste esantis darbo pasidalijimas, anot Durkheim’o, sukuria vieno individo priklausomybę nuo kito, kylančią ne iš bendrumo, bet iš mieste esančių skirtumų, individualumo, didesnės laisvės, pasirinkimų galimybių. Mieste esanti priklausomybė paremta poreikių tenkinimu, ryšiais, atsiradusiais sutarčių pagrindu (D u r k h e i m 1984, 131, 259–280). Skirtumais ir sutartimi pagrįstą miesto visuomenę, apibendrinant Tonnies’ą, galima apibrėžti kaip didelio masto, beasmenę, laisvą, modernią, stipriai diferencijuotą, mokslą

¹ *Lietuvos kultūra... 2007 – Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai*. Straipsnių rinkinys (parengė Žilvytis Šaknys), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto I-kla. *Lietuvos kultūra... 2009 – Lietuvos kultūra: Dzūkijos ir Suvalkijos papročiai*. Straipsnių rinkinys (parengė Žilvytis Šaknys), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto I-kla. *Lietuvos kultūra... 2012 – Lietuvos kultūra: Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*. Straipsnių rinkinys (parengė Žilvytis Šaknys), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto I-kla.

ir techniką plėtojančią, pilietinę ir komercinę, kur menas „ištremiamas“ į muziejus, vertinamos žinios, o religija tampa doktrininė ir deistinė (T o n n i e s 2001, 52–91). Remiantis Tonnies'o ir Durkheim'o miesto ir kaimo apibrėžimais galima teigti, jog miestas (modernėjimas ir įvairovė) yra suvokiamas kaip priešingybė kaimui – bendrumui ir tradicijai.

Miesto ir kaimo skirtis taip pat plėtota atkreipiant dėmesį į funkcinį miesto ir kaimo santykį, t. y. kaimas ir miestas turi juos jungiančius ryšius, kurie priklauso nuo miesto raidos etapo. Robert'as Redfield'as ir Milton'as B. Singer'is išskiria du galimus etapus: pirmasis – pusiaukelė, kurios metu atstumas tarp miesto didėja, tačiau išlaikomas simbiotinis ryšys, t. y. miestas – „paslaugų centras“, o kaimas – „maisto krepšys“ (R e d f i e l d, S i n g e r 1954, 69); antrasis – galutinis miesto susiformavimas, kurio metu jis virsta kultūros ir inovacijos centru, o santykis su kaimu pasikeičia į difuzinį – naujausios tendencijos, progreso idėjos sklinda iš miesto į kaimą (R e d f i e l d, S i n g e r 1954, 70–72). Kitaip tariant, visiškai susiformavęs miestas ir jo kultūra gali užgožti kaimo kultūrą. Vadinas, miesto ir kaimo kultūros yra skirtingos, tačiau tarpusavyje sąveikaujančios. Redfield'as ir Singer'is taip pat akcentuoja kultūros vaidmenį apibrėžiant miestą, kuris, priešingai negu kaimas, pasižymintis tradicija, vienodumu, pastovumu ir artimais ryšiais (R e d f i e l d 1947), yra įvairios kultūrinės kilmės žmonių sankaupos vieta (R e d f i e l d, S i n g e r 1954, 57), kurioje nuolatos vyksta kultūriniai pasikeitimai (R e d f i e l d, S i n g e r 1954, 58). Taigi, miestas sujungia įvairias kultūras ir kultūrinius reiškinius, jis yra internacionalinis.

Antropologams ir sociologams mėginant pateikti kuo detalesnę ir tikslesnę miesto sampratą, skirtingi autoriai išryškina vis kitus miesto bruožus ir savybes. Miestas pirmiausia matomas kaip tankiai apgyvendinta didelė teritorija (W i r t h 1938), kurioje sudaromos sąlygos individualumui ir unikalumui reikštis, beasmeniškumui atsirasti. Kitaip tariant, atsiranda daug skirtingų gyvenimo stilių (W e b e r 1969; S i m m e l 1969), vyrauja požiūrių ir idėjų (W i r t h 1938, 19) įvairovė, dinamiškumas ir kompleksiskumas (J a c o b s 1961). Taigi, kadangi miestas nuolatos derina skirtingas urbanistines praktikas, jam būdinga kintanti realybė (K a r p o v e t s 2014, 91). Apskritai, pastebima, jog augant miestui (dėl jame didėjančios įvairovės ir sudėtingėjančių santykių) išnyksta kaimui būdingas gyvenimo būdas (S p e n g l e r 1928) ir lokalinė kultūra, nes miestas yra socialinių pokyčių centras (P a r k 1952, 74). Kitaip tariant, miestas atitolsta nuo kaime esančios tradicijos (liaudies kultūros) ir, kaip Oswald'as Spengler'is pastebi, tampa artimesnis kitam miestui negu kaimui (S p e n g l e r 1928, 91). Taigi, miesto ir kaimo skirtumas pasireiškia per esančią socialinę struktūrą, kuri mieste kuria heterogenišką kultūrą, socialinių santykių įvairovę ir atskirtį bei skirtumus.

Išvados

Lietuvos etnografinio regiono tapatumas yra išoriškai konstruojamas, o miestas, priklausomai nuo taikomo regiono sukūrimo metodo, yra įtraukiamas į etno-

grafinį regioną (kultūrinių reiškinių ir bruožų lokalizavimas, judant nuo „centro“ link krašto) ar tampa jo centru (funkcinis organizuotumas ir akivaizdus bei emblemiskas tapatybės deklavimas). Tokia situacija suponuoja, jog miestui priskiriami regioninei kultūrai būdingi bruožai ar juos jis išreiškia ryškiausiai. Tačiau Lietuvos etnografiniai regionai reprezentuoja liaudiškos kultūros vientisumą, sukonstruotą tarmių paplitimo ir istorinės raidos pagrindu, priskiriant atitinkamus materialinės, nematerialinės ir meninės tradicinės kultūros rinkinius tam tikram teritoriniam dariniui. Etnografinis regionas – tai teritoriją vienijantis bendrumas ir panašumas, o miestas, kaip socialinis, kultūrinis reiškinys, yra heterogeniškas. Apžvelgus miesto specifiką, galima pastebėti, jog miestui priskiriamos savybės, t. y. individualumas, skirtumai, nuolatinis kitimas ir progresas (inovacijų ir technologijų raida), kultūrų ir socialinių santykių įvairovė, nebūdingos kaimui, kuris ir reprezentuoja etnografinį regioną. Miestas (įvairovė, skirtumai, progresas) socialinės struktūros požiūriu yra visiškai kitoks negu kaimas (bendrumas, panašumas, tradicija), reprezentuojantis regioninę kultūrą. Dėl miesto specifikos jame nesukuriamas ir neišlaikomas kultūrinis vientisumas, kurio pagrindu konstruojami Lietuvos etnografiniai regionai. Taigi, miestui priskiriamos socialinės-kultūrinės ypatybės nesutampa su etnografinio regiono specifika, todėl etnografinio regiono, kaip sukonstruoto kultūrinio vientisumo, sampratoje miesto priklausomybė etnografiniam regionui kvestionuojama. Vis dėlto galima pastebėti, kad miestas gali būti suvokiamas kaip etnografinio regiono administracinis centras.

Literatūra

- A l e k n a i t ė 2014a – Eglė Aleknaitė, „Užgavėnės Panevėžyje ir jose konstruojamos tapatybės“, *Logos*, 79, 163–172.
- A l e k n a i t ė 2014b – Eglė Aleknaitė, „Užgavėnės Panevėžyje ir jose konstruojamos tapatybės“, *Logos*, 80, 143–152.
- A p p a d u r a i 1986 – Arjun Appadurai, „Theory in Anthropology: Center and Periphery“, *Comparative Studies in Society and History*. 28 (2), 356–361.
- Bendrieji regioninių... 2018 – *Bendrieji regioninių etninės kultūros globos tarybų nuostatai*. Prieiga internete: <http://ekgt.lt/media/dokumentai/Administracine/Planavimas/Regioniniu_tarybu_nuostatai.pdf>, žiūrėta 2019-05-16].
- B r e n n e r, M a d d e n, W a c h s m u t h 2011 – Neil Brenner, David J. Madden, David Wachsmuth, „Assemblage urbanism and the challenges of critical urban theory“, *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 15 (2), 225–240.
- B r e n n e r, S c h m i d 2015 – Neil Brenner, Christian Schmid, „Towards a new epistemology of the urban?“, *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 19 (2–3), 151–182.
- B o u r d i e u 1991 – Pierre Bourdieu, *Language and Symbolic Power*; Oxford: Polity Press.
- Č e p a i t i e n ė 2006 – Auksuolė Čepaitienė, „Seeing „Region“ from Inside: the Case of Participation at the International Project „Public Understanding of Genetics“, *Defining Region: Social-Cultural Anthropology and Interdisciplinary Perspectives, Part. 1. Acta Historica Universitatis Klaipedensis XII, Studia Anthropologica I*, 29–37.

- D a u k š a s 2004 – Darius Daukšas, „Tarp tradicijos ir modernybės: lietuvių gyvenimo stiliaus kaita tarpukariu“, *Liaudies kultūra*, 4 (97), 26–33.
- D a n i l i a u s k a s 1970 – Antanas Daniliauskas, Šiaurės rytų Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra, Vilnius: Mintis.
- D a n i l i a u s k a s 1978 – Antanas Daniliauskas, *Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.*, Vilnius: Mokslas.
- D u r k h e i m 1984 – Emile Durkheim, *The Division of Labour in Society*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: The Macmillan Press Ltd.
- Etninės kultūros...* – *Etninės kultūros globos taryba*, www.ekgt.lt [Prieiga internete: <<http://www.ekgt.lt/lietuvas-etnografiniai-regionai/aukstaitija/>>, žiūrėta 2019-05-16].
- Etninė kultūra...* 2003 – *Etninė kultūra. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys*, 3.
- G u p t a, F e r g u s o n 1992 – Akhil Gupta, James Ferguson, „Beyond “Culture”: Space, Identity, and the Politics of Difference“, *Cultural Anthropology*, 7 (1), 6–23.
- J a c o b s 1961 – Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, New York: Random House.
- K a r p o v e t s 2014 – Maksym Karpovets, „The Theoretical Background of Understanding Urban Identity in the Anthropological Perspective“ *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 1, 77–93. [Prieiga internete: <<http://kmhj.ukma.edu.ua/article/view/25712>>, žiūrėta 2019-05-15].
- K a l n i u s 1975 – Petras Kalnias, „Šiuolaikinės darbininkų šeimos buities tyrimas“, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 metais*. Medžiaga konferencijai, skirtai 1974 m. etnografinių ekspedicijų rezultatams aptarti (parengė Vitalis Morkūnas), Vilnius: Mokslas.
- K a l n i u s 2002 – Petras Kalnias, „Kitokie“ tarp „savų“: Lietuvos etnografinių grupių stereotipai“, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2 (11), 23–52.
- K a l n i u s 2010 – Petras Kalnias, „Etnografinė Lietuva“, *Lietuvos tapatybė. Etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Straipsnių rinkinys (parengė Vida Savoniakaitė). [Prieiga internete: <<http://identitetas.mch.mii.lt/>>, žiūrėta 2019-05].
- K a v a l i a u s k a s 2003 – Paulius Kavaliauskas, „Dėl Lietuvos teritorinės sandaros tobulinimo įvertinant istorinius ir ekonominius veiksmus“, *Etninė kultūra. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys*, 3, 44–56.
- K o n d r a t i e n ė 2003 – Virginija Kondratienė, „Lietuvos regioninė politika ir valstybės valdymas atsižvelgiant į Europos valstybių patirtį“, *Etninė kultūra. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys*, 3, 35–40.
- Lietuvos kultūra...* 2007 – *Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai*. Straipsnių rinkinys (parengė Žilvytis Šaknys), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto I-kla.
- Lietuvos kultūra...* 2009 – *Lietuvos kultūra: Dzūkijos ir Suvalkijos papročiai*. Straipsnių rinkinys (parengė Žilvytis Šaknys), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto I-kla.
- Lietuvos kultūra...* 2012 – *Lietuvos kultūra: Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*. Straipsnių rinkinys (parengė Žilvytis Šaknys), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto I-kla.
- Lietuvos Respublikos...* 1999 – *Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas*, Vilnius. [Prieiga internete: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.86929?jfwid=rivwzvpvg>>, žiūrėta 2019-05-16].
- L i u b i n i e n ė 2006 – Neringa Liubinienė, „Towards the Framing of the „Region“ from Contemporary Anthropological Perspective“, *Defining Region: Social-Cultural*

- Anthropology and Interdisciplinary Perspectives, Part. 1. Acta Historica Universitatis Klaipedensis XII, Studia Anthropologica I*, 39–47.
- McFarlane 2011 – Colin McFarlane, „Assemblage and Critical Urban Praxis: Part One. Assemblage and critical urbanism”, *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 15 (2), 204–224.
- Merkienė 1965a – Irena Regina Merkienė, *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (1. Kadry formavimasis, jų kilmė ir sudėtis)*, Vilnius.
- Merkienė 1965b – Irena Regina Merkienė, *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (2. Šeimos sudėtis ir organizacija)*, Vilnius.
- Merkienė 1966a – Irena Regina Merkienė, *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (3. Maistas)*, Vilnius.
- Merkienė 1966b – Irena Regina Merkienė, *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (4. Gyvenamieji namai)*, Vilnius.
- Merkienė 1966c – Irena Regina Merkienė, *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (5. Butų interjerai)*, Vilnius.
- Merkienė 1967 – Irena Regina Merkienė, *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (6. Drabužiai)*, Vilnius.
- Merkienė 2006 – Irena Regina Merkienė, „Lokaliųjų etnologinių tyrimų tematika ir problematika“, *Etninė kultūra. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys*, 6, 54–59.
- Merkienė 2007 – Irena Regina Merkienė, „Lokalinė kultūra istorijos ir geografijos kontekste“, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 7(16), 39–56.
- XXI a. pradžios... 2014 – XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas: žemėlapiai ir jų komentarai. Mokslinė studija (parengė Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė), Vilnius: Briedis.
- Moore 1975 – Kenneth Moore, „The City as Context: Context as Process”, *Urban Anthropology*, 4 (1), 17–25.
- Murdock 1967 – George Peter Murdock, *Ethnographic Atlas*, University of Pittsburgh Press.
- Pabrėža 2015 – Juozas Pabrėža, „Tarmės – vienas iš etnografinių regionų kertinių akmenų“, *Etninė kultūra. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys*, 9, 86–89.
- Park 1952 – Robert Ezra Park, *Human Communities. The City and Human Ecology*, Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Paukštytė-Šaknienė 2003 – Rasa Paukštytė-Šaknienė, „Liaudies kultūra mieste. Vilniečių krikštynos“, *Lituanistica*, 2(54), 112–125.
- Press 1975 – Irwin Press, „The City as Context: Cultural, Historical, and Bureaucratic Determinants of Behavior in Seville”, *Urban Anthropology*, 4 (1), 27–34.
- Račiūnaitė 2004 – Rasa Račiūnaitė, „Nacionalinių vertybių ir miestietiškos sąmonės plėtra: tarpukario Kaunas ir jo priemiesčiai“, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 4 (13), 111–133.
- Račiūnaitė-Paužuolienė 2009 – Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė, „Regioninės kultūros savitumai tarpukario Kaune“, *Liaudies kultūra*, 3 (126), 37–45.
- Ragauskaitė, Daugirdas 2010–2011 – Alma Ragauskaitė, Vidmantas Daugirdas, „Dzūkijos kultūrinis regionas“, *Annales Geographicae*, 43–44, 16–28.

- R a g a u s k a i t ė 2012a – Alma Ragauskaitė, „Etnokultūrinio regionavimo samprata“, *Annales Geographicae*, 45, 78–89.
- R a g a u s k a i t ė 2012b – Alma Ragauskaitė, „Kompleksinė kultūrinio regiono samprata“, *Tautosakos darbai*, XLIII, 109–125.
- R a g a u s k a i t ė 2015 – Alma Ragauskaitė, „Lietuvos etnokultūriniai regionai: formavimasis ir rezultatas“, *Etninė kultūra. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys*, 9, 61–77.
- R a g a u s k a i t ė 2016 – Alma Ragauskaitė, *Lietuvos etnokultūrinis regionavimas*, LMTA: Vilnius.
- R e d f i e l d, S i n g e r 1945 – Robert Redfield, Milton B. Singer, „The Cultural Role of Cities“, *Economic Development and Cultural Change*, 3 (1), 53–73.
- R e d f i e l d 1947 – Robert Redfield, „The Folk Society“, *American Journal of Sociology*, 52 (4), 293–308.
- S a v o n i a k a i t ė 2007 – Vida Savoniakaitė, „Įvadas. Tapatybė erdvėje ir laike: kintantys regionai“, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 7(16), 19–37.
- S a v o n i a k a i t ė 2015 – Vida Savoniakaitė, „The Baltic States beyond the Transition: New Approaches to Regional Research“, *Beyond Transition? Memory and Identity Narratives in Eastern and Central Europe*. Straipsnių rinkinys (parengė Barbara Torqu Coast-Plewa, Niklas Bernsand, Eleonora Narvselius), Lund: Lund university, 39–54.
- S i m m e l 1969 – George Simmel, „The Metropolis and Mental Life“, *Classic Essays On The Culture of Cities*. Straipsnių rinkinys (parengė Richard Sennett), New Jersey: Prentice-Hall, 47–61.
- S c h i p p e r s 2009 – Thomas K. Schippers, „Region in France and Europe: Some Historical Considerations on an Intermediate Level of Belonging“, *Identity Politics: Histories, Regions and Borderlands, Acta Historica Universitatis Klaipedensis XIX, Studia Anthropologica III*, 107–114.
- S c h r o d e r 2007 – Ingo W Schroder, „Debates on Space, Community, and Locality in Anthropology, and their Usefulness for the Study of Region“, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 7(16), 77–90.
- S p e n g l e r 1928 – Oswald Spengler, *The Decline of the West*, London: Ruskin House.
- Š a k n y s 2005 – Žilvytis Šaknys, „Kaimo ir miesto kultūrų sąveika Dzūkijos jaunimo papročių perspektyvoje“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 19, 647–655.
- Š a k n y s 2012 – Žilvytis Šaknys, „Etnografiniai regionai Lietuvoje, šiuolaikinio jaunimo požiūris“, *Tautosakos darbai*, XLII, 126–142.
- Š a k n y s 2015 – Žilvytis Šaknys, „Etnografinis regionas mokslinių tyrimų šviesoje“, *Gimtasai kraštas*, 44–47.
- Š i d i š k i e n ė 2008 – Irma Šidiškienė, „Miesto liaudiškosios kultūros kūrimas: vilniečių vestuvės“, *Liaudies kultūra*, 4 (121), 28–37.
- Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2013.
- T o n n i e s 2001 – Ferdinand Tonnies, *Community and Civil Society*, Cambridge University Press.
- T u m ė n a s 2007 – Vytautas Tumėnas, „Konvencionalūs, klasifikaciniai ir interpretaciniai regioninės tapatybės aspektai ir sąsajos su tautodaile“, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 7(16), 125–156.

- Tumėnas 2015 – Vytautas Tumėnas, „Lietuvos etnografinių regionų koncepcijos ištakų ir sklaidos keliai“, *Etninė kultūra. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys*, 9, 47–60.
- Zabielienė 2003 – Aušra Zabielenė, „Lietuvos sostinės ir provincijos lietuvių folklorinių ansamblių sąsajos su etninės kultūros paveldu“, *Lituanistica*, 3(55), 113–119.
- Zabielienė 2012 – Aušra Zabielenė, „Tarp miesto ir kaimo: vaikų folkloro ansamblių veiklos problemos“, *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 3, 83–91.
- Zinkevičius 1968 – Zigmas Zinkevičius, *Lietuvių kalbos tarmės*, Kaunas: Šviesa.
- Vaicekauskas 2009 – Arūnas Vaicekauskas, „Lietuviškos Joninės: nuo kaimo bendruomenės iki šiuolaikinės miesto šventės“, *Liaudies kultūra*, 4 (127), 33–38.
- Walker 2015 – Richard Walker, „Building a better theory of the urban: a response to „Towards a new epistemology of the urban?““, *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 19 (2–3), 183–191.
- Weber 1969 – Max Weber, „The Nature of the City“, *Classic Essays On The Culture of Cities*. Straipsnių rinkinys (parengė Richard Sennett), New Jersey: Prentice-Hall, 23–47.
- Wirth 1938 – Louis Wirth, „Urbanism as a Way of Life“, *The American Journal of Sociology*, XLIV (1), 1–24.
- Историко-этнографический... 1986 – Историко-этнографический атлас Прибалтики. Одежда. Žemėlapių rinkinys (parengė Л. Н. Терентьева), Рига: Зинатне.

Aušra Teleišė

Lietuvos etnografiniai regionai ir miestas: kultūrinio vientisumo konstravimas

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *Lietuva, etnografinis regionas, regionas, etnografinis žemėlapis, miestas.*

Atsižvelgiant į tai, jog nemaža dalis Lietuvos antropologų ir etnologų darbų, nagrinėjančių miesto ir miestishkumo problematiką, yra susiję su kaimu ar liaudiška kultūra, šiame straipsnyje keliamas klausimas, koks yra miesto ir etnografinio regiono santykis. Remiantis klasikiniiais miesto antropologijos ir sociologijos darbais bei užsienio ir Lietuvos antropologų tekstais, nagrinėjančiais regiono sampratą, lietuvių etnologų darbais, atskleidžiančiais Lietuvos etnografinių regionų sukonstravimo specifiką, nagrinėjant Lietuvos etnografinius ir tarmių žemėlapius, siekiama konceptualiai apžvelgti, kodėl miestas gali arba negali būti tam tikro etnografinio regiono dalis, visiškai reprezentuojanti to etnografinio regiono tapatumą, kurio ribose jis yra.

Straipsnyje teigiama, kad nors regionas neturi konceptualaus antropologinio apibrėžimo, tačiau dėl to, jog gali būti sukonstruotas išoriškai, neretai įgauna instrumentinę ir klasifikacinę funkciją, t. y. susiejami ar atskiriami mažesni vienetai. Būtent griežta linija, apibrėžianti regiono ribas, etnografiniame žemėlapyje žymi panašumus ir skirtumus. Lietuvos etnografiniai regionai konstruoti judant nuo centro (tam tikri bruožai reiškiasi ryškiausiai)

link periferijos, kur tam tikrų bruožų pasireiškimas mažėja. Tai reiškia, jog visai apibrėžtai, tolygiai pažymėtai sričiai etnografiniame žemėlapyje būdingas kultūrinis vientisumas – panašūs bruožai. Vis dėlto Lietuvos etnografiniai regionai sukonstruoti ne tik remiantis etnografinė medžiaga, bet ir istoriniais duomenimis, kurie įteisina tam tikros teritorijos egzistavimą, pagrindžia vardo kilmę ir ribų susiformavimą, bei tarmių paplitimu, kuris laikomas vienu reikšmingiausių regioninio tapatumo bruožų. Straipsnyje atkreipiamas dėmesys, kad etnografinis regionas suvokiamas ne tik kaip teritorija, pasižyminti kultūriniu vientisumu, bet ir kaip teritorinis vienetas, įgyjantis administracinę funkciją, nes išskiriami organizaciniai centrai – miestai, patvirtinami herbai ir vėliavos, įsteigiama „valdžia“.

Straipsnyje atskleidžiama, kad miestas socialinės struktūros požiūriu yra visiškai kitoks negu kaimas, reprezentuojantis regioninę kultūrą. Priešingai negu kaimas, kuris siejamas su panašumu, bendrumu, artumu, tradicija ir pastovumu, miestas apibrėžiamas kaip tankiai apgyvendinta teritorija, kurioje vyrauja žmonių, kultūrų ir veiklų įvairovė, individualumas, būdingas nuolatinis vystymasis ir modernėjimas, o artumas kyla iš poreikio išlikti. Taigi, straipsnyje prieinama prie išvados, kad miestas socialiniu, kultūriniu požiūriu skiriasi nuo kaimo kultūros, jo priklausomybė etnografiniam regionui, kaip sukonstruotam kultūriniam vientisumui, kvestionuojama, tačiau miestas gali būti laikomas etnografinio regiono administraciniu centru.

Aušra Teleišė

Ethnographic Regions of Lithuania and the City: Creating of Cultural Integrity

S u m m a r y

Keywords: *Lithuania, ethnographic region, region, ethnographic map, city.*

Considering that many papers of urban anthropology written by Lithuanian anthropologists and ethnologists are related to the rural culture, this article raises the question what kind of the relation could be revealed between the city and the ethnographic region. The paper aims to conceptually reveal why a city could or could not be considered as a part of a certain ethnographic region and absolutely represent the identity of an ethnographic region in which it is located. This paper is based on theoretical papers of urban anthropology and sociology, texts by foreign and Lithuanian anthropologists analyzing the concept of a region, papers by Lithuanian ethnologists revealing the features of constructing ethnographic regions of Lithuania; by analyzing the ethnographic and dialect maps of Lithuania.

The article proposes that there is no conceptual anthropological definition of a region, however, because region could be constructed externally, it often gains an instrumental and classification function, i.e. to combine or separate smaller units. Specifically, the strict line defining the borders of a region on the ethnographic map marks similarities and differences. The ethnographic regions of Lithuania have been constructed by using the approach which is based on moving from the center (certain features are expressed

the brightest) towards the periphery where expression of certain features diminishes. This means that the entire evenly marked area on the ethnographic map is considered as culturally integral. Nevertheless, the ethnographic regions of Lithuania have been formed not only based on ethnographic material, but also based on the historical findings, which legitimizes existence of a certain territory by confirming the origin of the name and formation of borders, also prevalence of dialects, which is considered as one of the most significant identity features of a region. The article highlights that an ethnographic region is perceived not only as a cultural integrity, but it also gains an administrative function along with distinguished organizational centers – cities, approved coats of arms, flags, and established “government”.

The article reveals that, in terms of the social structure, a city is a completely different organization in comparison to a rural community representing regional culture. Unlike a rural, which is associated with similarity, closeness, tradition, and stability, a city is defined as a densely populated territory with prevailing variety of people, cultures and activities, individuality, characteristic of continuous development and modernization, whereas closeness stems from the need to survive. The article concludes that belonging of a city to an ethnographic region is questionable because the social and cultural features of the city are different from those associated with an ethnographic region, as constructed cultural integrity, however, a city may be considered as the administrative center of an ethnographic region.

A u š r a T E L E I Š Ė

Etnologijos ir antropologijos skyrius

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5

LT-01108 Vilnius

[ausra.teleise@gmail.com]

Straipsnis gautas 2019 m. rugsėjo 15 d., priimta 2020 m. vasario 12 d.

Received 15 September 2019, accepted 12 February 2020.